

Türkiye’de Demografik Gelişmelerin Sonuçları ve Yaşlılıkta Bakım Problemi: Geleneksel Derleme

The Consequences of Demographic Developments in Türkiye and the Care Problem in Old Age: Traditional Review

^{ib} İsmail TUFAN^a, ^{ib} Saadet TİRYAKI^a, ^{ib} Murat DOĞAN^a, ^{ib} Süheyla SÖNMEZ^a, ^{ib} Ahmet AYTEPE^a,
^{ib} Şule Sidrenur ÖZTÜRK^b

^aAkdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, Antalya, Türkiye

^bT.C. İbradı Belediyesi, Antalya, Türkiye

ÖZET Türkiye’nin nüfus yapısı, demografik dönüşüm süreci içinde hızla değişmektedir. Doğumda beklenen yaşam süresinin artışı ve yaşlılık dönemine yeni yaşam yıllarının eklenişi, yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranını hızla artırmaktadır. Yaşlıların çoğalması, yaşam koşullarında sağlanan iyileşmelerin sonucudur. Uzayan yaşlılık dönemi, yaşlılar için bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. İleri yaşlarda giderek daha fazla kişi bakıma muhtaç hâle gelmekte; bu durum, yaşlılar kadar ailelerini de olumsuz etkilemektedir. Bakıma muhtaçlık riski, kaygı verici yaşlılık sorunlarından biridir. Sağlığın bozulması ve hastalığın ortaya çıkması her zaman bakıma muhtaçlıkla sonuçlanmaz. Benzer şekilde, yalnızca yaşın ilerlemesi de bakıma muhtaçlık nedeni değildir. Dolayısıyla yaşlanmayı, hastalık ve bakıma muhtaçlık kategorilerine indirgemeden, yaşlanma sürecini iyileştirmeye yönelik girişimler devam etmelidir. Ancak bakıma muhtaçlık ortaya çıktığında, bakımın, bireyin onuru ve refahını koruyacak, ailesinin ve sosyal çevresinin desteklenmesini sağlayacak özelliklerde olması önemlidir. Bunun insani, ahlaki ve dinî anlamlarının yanı sıra medeni, iktisadi ve siyasi anlamları vurgulanmalıdır. Bakıma muhtaçlık, sosyal refahı sağlama ve sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırma işlevlerini yüklenmiş sosyal devletlerin bir sorunudur ve bu sorun, ülkemizde giderek büyümektedir. Bu sorunun, bakıma muhtaç kişi ve bakım verenlerle birlikte kapsamlı bir şekilde ele alınarak sistemli ve kalıcı çözümler üretilmesi, demografik gelişmelere göre artık bir zorunluluktur. Türkiye yaşlanmaktadır, 2023 yılında 100. yaşını dolduracak ve “asırlık” bir devlet olacaktır. Yaşlanan Türkiye’nin yaşlılığın önemli sorunlarından biri olan bakıma muhtaçlığa yönelik etkin sosyal politikalara ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle demografik gelişmelerin yaşlılığa ilişkin sonuçları incelenmekte; ardından, yaşlılık ve yaşlılıkta bakıma muhtaçlık konusu ele alınmaktadır. Bakım problemi ve spesifik olarak yaşlı bakımının farklı boyutları tartışılmaktadır.

ABSTRACT The population structure of Türkiye has been changing rapidly in the process of demographic transformation. The increase in life expectancy at birth and the addition of new life years to old age rapidly increase the proportion of the elderly population. The increasing number of the elderly results from the improvements provided in living conditions. The prolonged aging period leads to some risks for the elderly. In advanced ages, more people become in need of care, which adversely affects their families as well. The risk of need for care is one of the worrisome old age problems. Deterioration of health and emergence of disease do not always result in need for care. Similarly, aging is not the only reason for needing for care. Therefore, the attempts to improve the aging process should be carried on without reducing the aging to disease and care categories. However; when the need of care arises, it is important the care to be of such characteristics as protecting the honor and well-being of the individual and supporting the family and social environment. Its humanistic, moral, religious, civil, economic and political meanings should be emphasized. The need for care is a problem of the social state and has been growing increasingly. According to demographic developments, it is a necessity to deal with this problem comprehensively together with the people in need of care and caregivers and to produce systematic and permanent solutions. Türkiye is getting older, it will turn 100 in 2023 and it will be a “centenarian” state. The need for effective social policies towards the need for care, one of the important problems of aging, is increasing day by day in aging Türkiye.

Anahtar Kelimeler: Nüfus dinamikleri; yaşlı; bakım standardı

Keywords: Population dynamics; aged; standard of care

Correspondence: Saadet TİRYAKI

Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Gerontoloji Bölümü, Antalya, Türkiye

E-mail: saadetozer@hotmail.com

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Gerontology.

Received: 20 Jan 2022

Accepted: 14 Apr 2022

Available online: 20 Apr 2022

2822-5627 / Copyright © 2022 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Elli yıl önce sosyal bilimci Rudolf Schenda'nın Almanya'yı kastederek söyledikleri, bugün de geçerliliğini korumaktadır; bu bağlamda sosyal gerontoloji, yaşlılığın olumsuz yönlerinin kusurlar kataloğuna inanmak değildir, aksine var olmayan ve yetersiz olan gerontolojik tesislerin kusurlarının yer aldığı bir katalog oluşturmak ve buradan yola çıkarak gerekli olanı talep edebilmek anlamına gelmektedir.¹ Hastalıklar nedeniyle ölümlerin zamanla azalacağı öngörülmektedir. Güncel bulgular ışığında, doğal yaşam süresi 110-120 yıla kadar ulaşabilmektedir, bu nedenle yaşlılık dönemi 50 yıl kadar sürebilmektedir.²⁻⁴ Bu uzun yaşlılık dönemi, tüm bireyler için geçerli olmamakla birlikte, beraberinde bakıma muhtaçlık gibi bazı sorunları getirebilmektedir.

Demografik gelişmeler; bakıma muhtaçlık için daha fazla ödeme yapmak zorunda kalacağımız, bakım finansmanının daha fazla sosyal eşitsizliklere yol açacağı, kuşaklar arasında huzursuzluk yaratacağı bir geleceğe doğru ilerleme riskinin arttığına işaret etmektedir.⁵ Artan yaşlılık oranı ve paralel olarak artan bakıma muhtaçlık oranı dikkate alındığında, bakıma ayrılması gereken finansmanın artışı nedeniyle kaynak dağılımında meydana gelecek değişiklikler, toplumun henüz yaşlı olmayan kesimini ve onların yükünü doğrudan etkileyecektir. Bunun olası ama ihtimali yüksek bir sonucu, yaşlıların daha fazla toplum dışına itilmesi ve politikanın daha fazla baskı altına girmesidir. Tüm sosyal yardım alanlarını kapsayan bu süreçte, endüstrileşmiş ülkelerin çoğunda görülenin aksine ülkemizde, bu konuda hâlihazırda önemli bir dinamik geliştirilememiş, süreç daha ziyade kendi içinde durağan bir konuma itilmiştir. Bu yüzden yaşlılıkta bakıma muhtaçlığın giderek öncü konuma geçmesinden kaynaklanan sonuçları sindirebilecek "yeni bir bakım kültürüne" ihtiyaç doğmuştur.⁵

DEMOGRAFİK GELİŞMELER MERCEĞİNDE YAŞLILIK

İnsanın yaşam süresinin artışı, antropolojik ve biyolojik yönleriyle olduğu kadar sosyal yönleriyle de ilgi merkezi ve araştırma alanı olma özelliğindedir. İnsan ömrünün uzamasının "yaşlılık" kavramının görünür hâle gelmesinde ve yaşlı nüfusun artışıdaki doğrudan etkisinin yanında, doğum ve ölüm gibi diğer unsurlarla bütünleşik olarak nüfus oranları ve

yapısındaki değişikliklere ilişkin rolü açıktır.^{6,7} Yaşlılık ve yaşlılığa ilişkin olguların, multidisipliner bir yaklaşımla gerontolojik perspektiften ele alınmasında, demografinin ve demografik dönüşümün yadsınamaz bir yeri vardır. Gerontoloji, yaşlılığın tüm unsurlarının ve sorunlarının geçmişteki ve günümüzdeki durumunun değerlendirilmesi ve geleceğinin öngörülebilmesi amacıyla güncel nüfus bilgilerinin yanında nüfusun zamana bağlı değişimine, oranlarla birlikte yapıda meydana gelen değişimlere ilgi duyar.⁸

Türkiye İstatistik Kurumunun açıkladığı sonuçlar, nüfusun hızla yaşlanmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşlı nüfusun (65 yaş ve üzeri yaştaki nüfus) toplam nüfus içindeki oranı 2015 yılında %8,2 iken, 2020 yılında %9,5'e yükselmiştir. Bu sonuçlar, yaşlı nüfusun son 5 yılda %22,5 oranında arttığını göstermektedir. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfusun ilerleyen yıllarda daha da artacağı ve toplam nüfus içindeki oranının 2025 yılında %11,0, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir.⁷

Bir popülasyonun yaşa bağlı yapısını gösteren nüfus piramidi, Türkiye'de 2000 yılında piramit şeklindeki, son 20 yıl içindeki büyük değişimin sonucunda günümüzde artık piramide benzememektedir.⁹ Nüfus piramidinin önümüzdeki yıllarda çan biçimini alacağı ve uzun vadede mantar şeklinde olacağı öngörülmektedir.⁸ Nüfus projeksiyonları göstermektedir ki Türkiye nüfusu, ilerleyen yıllarda yaşlanmaya devam edecektir.⁹

Nüfus yapısındaki değişimi ifade eden önemli kavramlardan biri de ortanca (medyan) yaştır; bir ülke nüfusunun yaşları küçükten büyüğe doğru sıralandığında, ortada kalan yaştır. Ortanca yaş ile genel nüfusun yaşa göre dağılımı, toplam nüfusun genç ve yaşlı olarak 2 grup şeklinde ifade edilmesini sağlar. Bir nüfusun ortanca yaşının artması, o ülkenin ortalama yaşam beklentisinin yükseldiğini ve buna bağlı olarak o nüfusun yaşlandığını gösterir.¹⁰ Türkiye'de ortanca yaş 2015 yılında 31,0 iken, 2020 yılında 32,7'ye yükselmiştir. Cinsiyete göre ortanca yaş erkeklerde 32,1, kadınlarda ise 33,4 olmuştur. Nüfus projeksiyonlarına göre ortanca yaşın 2025 yılında 34,1, 2030 yılında 35,6, 2040 yılında 38,5, 2060 yılında 42,3 ve 2080 yılında 45,0 olacağı öngörülmek-

tedir. Demografik dönüşüm ya da diğer bir deyişle küresel yaşlanma sürecinde olan Türkiye’de, doğurganlık ve ölümlülük hızlarındaki azalmayla birlikte doğumda beklenen yaşam süresinin artması sonucu nüfusun yaş yapısının değiştiği görülmektedir.^{7,11} Demografik değişimler ve paralel olarak değişen nüfus miktarı ve yapısı pek çok alanda etkisini göstermektedir. Demografik yaşlanma sonucunda emek piyasasındaki değişim ve sosyal güvenlik sistemi üzerinde ortaya çıkan yeni tehditler, demografik dönüşümle doğrudan ilgilidir ve toplumsal ve ekonomik gelişmelerde etkilidir. Yaşlanan toplumun sağlık ve sosyal güvenlik ihtiyaçları artmaktadır ve beraberinde yaşlılara karşı ön yargılar gibi yeni sorunları getirmektedir. Bunlar, sosyal politikalar yoluyla çözülebilecek sorunlardır.¹²

Yaşlılar, tarihin her döneminde var olmuştur.¹³ Fakat XX. yüzyılın başlarından beri hızla çoğalmıştır. Hâlâ devam eden bu sürecin sebebi, yaşam süresinin uzamasıdır.¹⁴ Ancak bir metalin çevresel koşullardan olan ısıya bağlı olarak uzaması veya kısalması gibi insanın yaşam süresi de koşullara göre uzayabilir ya da kısalabilir.¹⁵ İnsanın azami yaşam kapasitesi 10 binlerce yıldan beri değişmediği hâlde, insanın hayatta kalmasını mümkün kılan koşullar değişmiştir. Günümüzün modern toplumunda insanın hayatta kalma şansını artıran gelişmeler çoğalmaktadır. Bu yüzden, sadece doğuşta beklenen yaşam süresi uzamakla kalmıyor, aynı zamanda yeni olanakların yaratılmasıyla doğuşta beklenen yaşam süresine yeni yıllar da ekleniyor. Örneğin 65 yaşındaki bir vatandaşımız için beklenen yaşam süresi 18 yıla erişmiştir. Bununla birlikte, cinsiyete göre beklenen yaşam süresi incelendiğinde, kadınların, erkeklerden daha uzun yaşadığı görülmektedir. 2020 yılında, yaşlı nüfusun %55,8’ini kadın, %44,2’sini erkek nüfus oluşturmuştur. Kadınların, yaşlılık dönemi daha uzun sürmektedir. Ek olarak, Türkiye’de hanelerin %24’ünde en az 1 yaşlı birey yaşamaktadır, diğer bir deyişle her 4 haneden 1’inde en az 1 yaşlı birey bulunmaktadır.⁷

Yaşam dönemlerinin güncel anlamları, demografik dönüşümün ve arka plandaki belirleyicilerinin bir sonucu olarak şekillenmektedir. Bir yaşam dönemi olarak yaşlılığın geleneksel rolleri modern top-

lumda değişmeye başlamış; gençliğin avantajları vurulanarak yaşlılar; işe yaramayan, zamanın gelişmelerinin gerisinde kalan, pasif, hasta, sakat gibi kavramlarla özdeşleştirilmiştir. Bu yaklaşımın gelişmesinde, medyada ya da bazı bilimsel raporlardaki olumsuz görüşler etkili olmaktadır. Yaşlılık, kayıplarla karakterize edilmekte; parçalanma, çözülme gibi olumsuz kavramlarla bağdaştırılmaktadır. Artık marjinal bir grup olarak adlandırabileceğimiz yaşlıların toplum içinde sosyal pozisyonları aşağı çekilmiştir. “Yaşlılara saygı” olgusu korunmaya çalışılsa da yaşlıların sosyal yaşamdaki varlıkları, bireyler olarak gereksinimleri göz ardı edilebilmektedir. Gerontolojinin perspektifinden bakıldığında, demografik değişim aynı zamanda ilişkilerin değişimidir.⁸

Türkiye’nin nüfus yapısı, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren değişmeye başlamıştır. Bugün gelinen noktada, istatistiklerin işaret ettiği sonuçlar doğrultusunda, demografik değişimin koşullarının, getirilerinin ve sonuçlarının etkin analizi, uzayan ömürle birlikte artan yaşlılık döneminin yeniden yapılandırılması için gerekli olduğu kadar, yaşlılıkta ortaya çıkan sorunlara yönelik etkili, sistemik çözümler üretilmesi ve bunu sağlayacak politikaların devreye sokulması bakımından önemlidir.⁸

YAŞLILIK VE BAKIMA MUHTAÇLIK

Demografik değişim süreci içinde, hâlihazırda yaşlı olan bireyler yaşlanmaya devam etmektedir; bunun yanında, nüfusu oluşturan tüm bireyler sürekli yaşlanmaktadır.⁸ Yaşam süresinin uzaması, beraberinde yeni riskleri de bireylerin yaşamına taşımaktadır. Geçmişteki “erken ölüm” kaygısı, yerini bugün “ölümün geçmişe göre daha geç gelmesinin ve yaşlılık döneminin uzamasının getirdiği risklere” bırakmıştır. Almanya’da bir kamuoyu araştırmasında, 100 yaşına erişme isteğinin düşük olduğu belirlenmiştir.¹⁶ Bir yandan “yaşlanma karşıtı” müdahale ve araştırmalar sürerken, bu bulgunun nedeninin ilerleyen yaşla paralel olarak artan bağımlılık riski olduğu anlaşılmıştır. Çünkü bağımlılık, bir nevi ölüm olarak tasvir edilmektedir. Yaşam sürecinde artan yıllar, bakıma muhtaçlık riskini artırmaktadır.^{8,17}

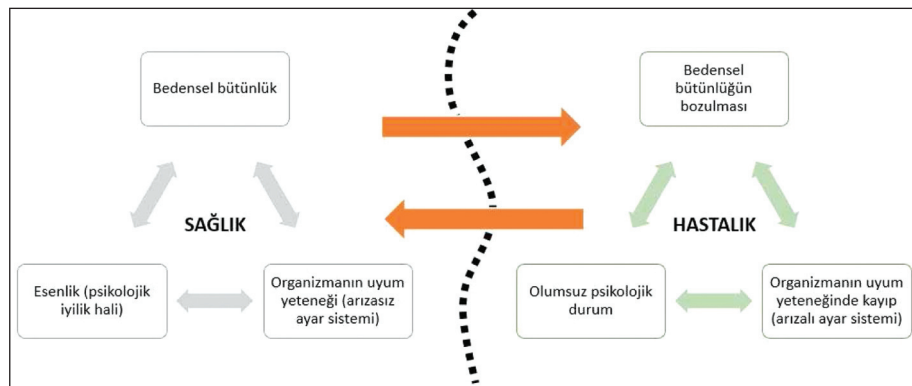
Bakıma muhtaçlık sağlığın bozulmasıyla, hastalıkla bağlantılıdır. Ama sağlık ve hastalık nedir? İn-

sanın karmaşık denge sisteminde sağlık; fiziksel bütünlük, organizmanın uyum sağlama yeteneği ve esenlik arasındaki bağlantı anlamına gelir. Buna göre hastalık, kontrollü değişkenlerin sürekli ve kendi kendini sınırlamayan herhangi bir rahatsızlığı, organ fonksiyonlarının etkileşimli rahatsızlıkları ve psikolojik durumun bunlardan olumsuz etkilenmesidir. Fakat sağlık ve hastalık kesin tanımlanmış kategoriler değildirler. Aralarında örtüşen bölgeler ve geçişler vardır. Organizmanın bozulmuş olan dengesi, uyum kapasitesi mevcutsa yeniden sağlanır ve fark edilebilir (bozukluğa veya arızaya) karşı ayarlamalara yol açar (Şekil 1). Buradan yola çıkarak yaşlanma, farklı kontrol döngülerinin farklı zamanlarda ve farklı derecelerde uyarlanabilirliğini azaltan ve bu şekilde belirli hastalıkların olasılığını artıran risklerin ortaya çıkmasına izin veren bir süreç olarak anlaşılabilir.¹⁸

Bakıma muhtaçlık, kişinin temel ihtiyaçlar konusunda başkasının yardımına gereksinim duymasıdır. Bakıma muhtaçlık, tüm yaşlarda ortaya çıkabilecek bir durum olmakla birlikte, daha çok yaşlılık evresinde ortaya çıkabilen bir durumdur.¹⁹ 2017 yılında 60 yaş ve üzeri kişiler, toplam bakıma muhtaç kişilerin %56,52'sini oluştururken, 2050 yılı itibarıyla söz konusu oranın %79,70 olacağı tahmin edilmiştir.²⁰ Türkiye sağlık araştırmaları sonuçlarına göre 2014 yılında yaşlı nüfus içinde banyo yapma/duş almada zorluk yaşayanların oranı %19,1 iken, bu oran 2019 yılında %22,1 olmuştur. Bunun yanında, 2014 yılında yaşlı nüfus içinde yatağa girme/kalkma veya sandalyeye oturma/kalkmada zor-

luk yaşayanların oranı %19,0 iken, bu oran 2019 yılında %20,6 olmuştur.⁷ Yaşlı nüfusun oranıyla birlikte, bu gruba dâhil bireylerin günlük temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk yaşama oranlarında da artış olduğu görülmektedir. Yaşlılığın sürekli ilerleyen bir süreç olduğu gerçeği göz önüne alındığında, yaşlılıktan ileri yaşlılığa doğru uzanan yolculuğun yardıma ihtiyaç duyma ve bakıma muhtaç olma durumlarına evrilmesi kaçınılmaz son değildir, ancak gerçekleşme ihtimali yüksek senaryolardır. 2020 yılında nüfus içindeki yaşlıların %63,8'inin 65-74 yaş grubunda, %27,9'unun 75-84 yaş grubunda ve %8,4'ünün ileri yaş olarak tanımlanan 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer aldığı görülmüştür.⁷

İnsan, yaşı ilerlediği için bakıma muhtaç olmamaktadır. Yaş sadece zamanın aktığını gösteren bir araçtır. Bakıma muhtaçlık ise bireysel ve çevresel faktörlere bağlı olan, insan yaşamının durumlarından biridir. Bakım, sadece bir teknik mesele değildir.²¹ Bakım, öncelikle bakılan ile bakan arasındaki ilişkiyi şekillendiren interaktif bir süreçtir ve özünde normatif boyutlar yer almaktadır.²² Yaşlılık, bakım ihtiyacı ile eşitlenmemelidir. Sağlık ve hastalık kavramlarının tanımlarından ortaya çıkan bu sonuç, daha çok ciddiye alınmalıdır. Sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması, sağlıklı beslenme olanakları, hijyenik ikamet koşullarının sağlanması ile yüksek derecede özerkliğe sahip yaşlılar çoğalmıştır. Ama hastalıkların, sakatlıkların ve diğer sağlık ve işlev arıza ve bozukluklarının artan yaşlı sayısı ile birlikte ortaya çıkan bakım desteğine bağımlılık da göz ardı edilmemelidir.

ŞEKİL 1: Sağlık ve hastalık.

Yaşlılıkta bakıma muhtaçlığın ve yaşlı bakım hizmetlerinin öneminin vurgulanması; hastalık, sakatlık, işe yaramazlık kavramlarını içeren günümüzdeki klasik yaşlılık algısının kabul ya da tasdik edilmesi veya bakıma muhtaçlığın kaçınılmaz bir son olarak görülmesi şeklinde değerlendirilmemelidir. Daha ziyade, yaşamı uzatan tüm gelişmelere rağmen yaşlılar arasında daima bakıma muhtaçlık sorunuyla karşı karşıya kalan bir kesimin olacağı ve diğerleri gibi onlara da anlamlı, rahat ve mutlu olabilecekleri bir yaşamın mümkün kılınması gerektiği görüşünden hareket edilmektedir. Yaşlılıkta bakıma muhtaçlık sorununu çözmek için yeni fikirlere, yeni önerilere ve yeni girişimlere ihtiyaç doğmuştur. Çözümlerimiz, yaşlıların bakım koşullarında köklü iyileşme sağlamalı, ailelerin yükünü hafifletmelidir. Diğer taraftan finanse edilebilir olmalı, gerontolojik temele oturtulmalı, kalitesi yüksek bakım garanti edilmeli ve istihdamı desteklemelidir.

BAKIM PROBLEMİ

İnsanın, doğa üzerindeki hâkimiyeti arttıkça ve teknolojik gelişmelerdeki ilerleyişi hızlandıkça, doğal ya da diğer çevresel tehlikelerden kendini koruma olanakları çoğalmıştır. Bugün kimse vahşi bir hayvanın saldırısıyla hayatını yitirme korkusu yaşamamaktadır. Bunun yanında insanlar, trafik kazasında ölme olasılığı yükseldiği için trafik kazalarına karşı önlemler almaktadır ve bunda cüzi bir başarı sağlamaktadır. Ama yaşlılıkta bakıma muhtaçlık riskine karşı ne bireysel ne de kurumsal olarak gereken önlemleri aldığımızı söyleyememekteyiz. Sosyal bilimciler bunun nedenlerine ilişkin olarak, algıya dayanan tanımlama sorunundan söz etmektedir; dünyanın aynı anda birden fazla oyunun sergilendiği bir sahne olduğu düşünüldüğünde, oyunlardan hangisinin izlen-

diği görmek istenilene bağlıdır.²³ Sosyal sorunlar; demografik değişimler, bu değişimlerin birey ve toplum bazındaki yansımaları ve benzeri pek çok etkenin varlığı ve etkileşimi ile ortaya çıkar. Var olan çok sayıda sosyal sorun içerisinde bir sorunun görülmesi ve çözüme yönelik adımların atılması için sorunun tanımlanması gereklidir.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2021 yılında yayımlanan Tablo 1'deki veriler, bakıma muhtaçlık probleminin yaşlı nüfusta yoğunlaştığını, diğer taraftan, yaşlıların çoğunluğunun bakıma muhtaç olmadıklarını ortaya koyuyor.²⁴ Engelliliğin türüne göre hâlâ bağımsız bir yaşam sürdüren yaşlı oranı %78-45 arasında yer alıyor.

Yaşlılık, bu bağlamda çağımızın en büyük varoluş oyunudur ve sadece bir parçasını bakıma muhtaçlık oluşturur. Fakat bakıma muhtaçlık sorunu giderek büyümektedir ve iyi bir bakımın nasıl olması gerektiği sorusunun önemi de artmaktadır. Bu soruya şimdiye kadar yeterli yanıt verilmemiştir. Daha ziyade, şu veya bu şekilde olması gerektiğine atıfta bulunulan öneriler vardır. İyi bir bakımın hedeflerini belirlemek aslında çok kolaydır ama onun hedeflerine erişmesini sağlayacak en iyi araçların seçimi çok zordur. Çünkü "nasıl" sorusunun cevabını talep eder.

İnsanın yaşam ve varoluş evreni, bireysel ihtiyaçlarından, yeteneklerinden, becerilerinden ve yaşam tecrübelerinden oluşur. Yaşam ve varoluş evreninin dinamik yapısı nedeniyle bireysel ihtiyaçlar, beceri ve yetenekler, yaşam tecrübeleri sürekli değişmekte ve güncellenmektedir.²⁵ Bakıma muhtaçlık, bireyin yaşam ve varoluş evrenindeki istenmeyen bir gelişme, olumsuz bir güncellenmedir. Bundan etkilenen yaşlılar giderek çoğaldığı için yaşlı bakımının önemi artmaktadır.

TABLO 1: Yaş gruplarına göre engellilik türü.

Yaş	Görme	İşitme	Yürüme	Merdiven kullanma	Hatırlama
15-44	2,1	1,1	1,3	1,9	1,5
45-54	9,4	4,1	5,1	8,8	3,1
55-64	13,3	5,4	10,8	15,4	4,1
65-74	18,5	15,0	23,4	29,3	9,5
75+	31,9	34,7	48,0	55,4	22,5

(Kaynak: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021).²⁴

Bakıma muhtaçlık sadece yaşlıların değil, aynı zamanda ailelerinin de yaşam ve varoluş evrenini tehdit eden bir sosyal problem olarak tanımlanmadır. Bakıma muhtaç yaşlısına bakan aile fertleriyle yapılan görüşmelerden edinilen tecrübeler şunu göstermektedir: Bakıma muhtaç bir yaşlının bakımını üstlenmek, bakıma ihtiyaç yaratan hastalık ya da engellilik derecesinden ziyade, aynı anda etkin rol oynayan durumlarla ve faktörlerle bağlantılıdır. Gerontolojinin perspektiften, demografik değişimin aynı zamanda ilişkileri de değiştirdiğinden bahsetmiştik. Yaşlıya bakan kişinin yaşam tarzı, yaşam değerleri, sağlığı, ona sağlanan destek ve yardımların türü, kapsamı ve erişim olanakları, ikamet koşulları ve diğer etkenler, bakımı üstlenip üstlenmeme kararında belirleyici rol oynamaktadır. Birlikte yaşam türleri, aile yaşamındaki değişiklikler, evlilik ve ebeveyn olma yaşlarının yükselmesi, çocuksuz ailelerin artması, büyükanne-büyükbaba olma yaşının yükselmesi yaşlıya bakımın algılanışı ve yönünü değiştirmektedir.⁸

Demografik tabloda, kadınların yaşam süresinin erkeklere göre uzun oluşu ve yaşlı nüfusta kadın oranının sürekli arttığı göze çarpmaktadır. Kadınların daha uzun yaşam ve yaşlılık süreleri nedeniyle bakıma muhtaçlık risklerinin daha fazla olmasının yanında; geleneksel bakım veren rollerinin olması, onları bakım konusunun baş aktörleri durumuna getirmektedir. Bakım, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadına atfedilen bir yükümlülüktür. Toplumdaki anlamsal rolleri bağlamında kadınlar; şefkatli olma, sosyal duyarlılık gibi özellikleri, ev işi, çocuk bakımı gibi konularda beceriler geliştirmeleri nedeniyle bakan, besleyen, büyüten, evi düzenleyen, erkeğe bağımlı ve yardımcı olması nedeniyle ekonomik yönden zorunlulukları olmayan bireyler olarak algılanmaktadır. Bu özellikler ve yerleşik algıların etkisiyle şekillenmiş geleneksel kadın-erkek rollerindeki farklılıklar, cinsiyetçi rol kalıpları doğrultusunda ortaya çıkmış olan cinsiyetçi iş bölümü ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bakımı kadınların görevi hâline getirmektedir.²⁶⁻²⁸ Ev ortamında olduğu gibi kurumlarda da yaşlı bakımı genellikle kadınların yükümlülüğündedir. Bakım sorununun gerontolojik önleme ve müdahale çalışmalarında, kadın olgusuyla birlikte değerlendirilmesi önemli

dir. Çünkü kadınlar, bir yandan bakımın üstlenicisiyken diğer yandan uzayan yaşlılık dönemleri nedeniyle bakıma muhtaçlık riskiyle karşı karşıya kalma noktasında birincil aktörlerdir.²⁹ Akyar ve ark., 2016 yılında, Türkiye’de yaşlı bireylere ailede bakımın mevcut durumunu inceleyen sistematik derleme çalışmalarında, ailedeki birincil bakım verenlerin, genç ya da daha yaşlı, emekli, eğitilmiş ve evli kadınlar (kızlar, eşler ve gelinler) olduğunu; bununla birlikte, her iki cinsiyetin de bakım görevlerini yerine getirmede bir dereceye kadar yer aldığını bildirmişlerdir.³⁰ Ailedeki bakım verenlerin duygusal ve fiziksel iyilik hâllerinin azaldığı, tükenmişlik, gerginlik durumlarının ortaya çıktığı, depresyon, kaygı ve günlük yaşamlarında aşırı aksama yaşadıkları ve bu durumun onların duygusal ve fiziksel sağlıkları üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu belirtilmiştir. Çoğu gelişmekte olan ülke gibi, Türkiye’de de büyük ailelerden küçük ailelere geçişler, kadınların profesyonel iş gücündeki oranlarının artması ve nüfusun kentsel alanlara göçü dâhil olmak üzere sosyal eğilimlerde hızlı bir geçiş yaşanmaktadır. Yaşlı bireylerin hızla artmasıyla birlikte, sosyodemografik değişikliklerin, aile içi bakım verenlerin azalmasıyla ilgili endişeleri artırdığı belirtilmektedir. Türk kadın aile bakım verenlerinin, tam zamanlı istihdama ek olarak, bir yandan günde 8 saat bakım hizmeti vermeleri nedeniyle özellikle risk altında olabileceği gerçeği de önem arz etmektedir. Bu sorunlar büyük bir halk sağlığı krizini işaret etmektedir.³⁰ Bakım problemi ele alınırken, problemin tüm aktörlerini kapsayan çözümlerin üretilmesi, bakım verenlere yönelik hizmetlerin çalışmalara dâhil edilmesi, bakıma muhtaç yaşlısına evde bakmak isteyen ailelerin desteklenmesi bakımından önemlidir.

Bakım probleminin çözümüne yönelik olarak, bakıma muhtaçlığa, yardım almaya bağımlılığa ilişkin algının değişmesi, büyük ölçüde bakım için uygulanacak politikalara bağlıdır. Yaşlanan her birey bakıma muhtaç olma riski taşımaktadır ve bunun için bir adaydır. İlerleyen yaşla birlikte geleceğe yönelik kaygılardan azade, yaşam memnuniyetinin korunduğu bir yaşam, birey, aile ve toplum bazında bütünsel bir kazanç sağlayacaktır.

YAŞLI BAKIMI

Yaşlılığın hâlâ emeklilik durumuyla bağdaştırıldığı bir toplumda, yaşlı bakımı talebinin görece güçlü bir dirençle karşılaşılabileceği hesaba katılmalıdır. Çünkü performans ve işlevsellik kaybı olarak görülen yaşlılık, bunları odak noktaya koyan aktörlerin gözünde tükenmişliktir.³¹ Bakıma muhtaçlık, bu görüşü destekleyen bir gerekçe olarak öne sürülür ve bakıma muhtaçlık probleminin prensipte çözümsüz olduğu ima edilir.

Yaşlılıkta sağlık sorunlarının artışı, bakıma muhtaçlık yönünden bir risk unsuru olsa da tüm hastalıklar bakıma muhtaçlıkla sonuçlanmaz. Bu anlamda optimizasyon, önleme, rehabilitasyon ve yönetim unsurlarına tam anlamıyla sahip gerontolojik müdahaleler, yaşlılar için çeşitli olumsuzluklar karşısında çalınacak kapı olmalıdır.⁸ Her türlü önleme rağmen bakıma muhtaçlık meydana geldiyse bakımı, önleyici ve müdahale edici bakım şeklinde 2 boyutlu bir kavram olarak kabul etmek gerekmektedir. Yaşlı bakımının her iki boyutunda da tıbbi, psikolojik ve sosyal boyutlara yönelik önlem ve müdahale türlerinin bulunduğu dikkat edilmelidir.²⁹

Türkiye’de bakım konusu, 2000’li yıllarda dikkate değer bir patlama yaşamış ve aynı zamanda günümüze kadar devam eden yapısal bir değişim geçirmiştir. Hizmet yelpazesi, bazı durumlarda önemli ölçüde iyileştirilmiştir. Yaşlı bakıma yönelik hizmetler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı mevzuatına göre ilgili kanun ve yönetmelikler doğrultusunda yürütülmekte, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, kamu kurumları, yerel yönetimler, dernek ve vakıflar ile özel sektörde işletilen kuruluşlar tarafından verilmektedir. Bakıma muhtaç yaşlıların aile ortamından ve sosyal çevrelerinden ayrılmamalarını sağlamak adına, ev ortamındaki aile içi (informel) bakıma öncelik verilmektedir. Bu kapsamda, evde bakıma destek, evde bakım hizmetleri, gündüzlü bakım ve dayanışma hizmetleri, bakım verene nakdî yardım uygulamaları yürürlüğe girmiştir. Çeşitli sebeplerle ev ortamında kalması mümkün olmayan bakıma muhtaç yaşlılar için kurumsal bakım hizmetleri sağlayan kuruluşlar; huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri,

yaşlı yaşam evleri, yaşlı hizmet merkezleri, engelli yaşlılar da dâhil engelli bireyler için resmî veya özel bakım merkezleridir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına ait huzurevi ile yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ücretli olmasına karşın, yaşlılığın maddi yetersizliği olması hâlinde indirimli veya ücretsiz olabilmektedir. Bunların yanında “Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı” 2007 yılında Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanmış, 2013 yılında düzenlenmiştir. Kapsamında diğer birçok konunun yanında, evrensel ve eşit olarak sağlık ve bakım hizmetlerine ulaşımın sağlanması, bakım verenlerin ve sağlık çalışanlarının eğitimi, bakımın ve bakım hizmeti verenlerin desteklenmesi konuları da bulunmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Bakım Hizmetleri Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2013)” Yüksek Planlama Kurulu tarafından yayımlanmıştır; kapsamında bakım hizmetlerine ilişkin öncelik ve tedbirlerin belirlenmesi ve ilgili kuruluşlar tarafından uygulanması öngörülmüştür. Aile ve Sosyal Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı, yerel yönetimlerin ve valiliklerin de projeleriyle katılabileceği Yaşlı Destek Programı 2016 yılında uygulamaya konulmuştur; gündüzlü ve evde bakım hizmetlerinin desteklenmesini, güçlendirilmesini ve standardizasyonunu sağlamayı amaçlayan bir programdır.^{32,33} Ancak demografik gelişmeyle artan gereksinimlerin ve hastalık panoramasındaki değişimin dikkate alınması için karşılanması gereken reform ve modernizasyona hâlâ ihtiyaç vardır.

Bakım, yalnızca bakıma muhtaç kişiye yönelik önlemleri değil, aynı zamanda sosyal çevresini destekleyen önlemleri de içermelidir. Bunun ne kadar önemli olduğu, nüfusun büyük çoğunluğunun yaşlılık dönemini evlerinde geçirmeye devam etmesinden ve sağlık politikasında “yataktan önce ayakta” ilkesinin ev ortamında kalmayı uygun bir hedef olarak ilan etmesinden de anlaşılabilir. Bu arka plandan hareketle bakım tesislerinin ve hastanede bakımın önemi, sadece yaşlılıkta bakıma önemli bir katkı sağlaması nedeniyle değil, aynı zamanda bir bakım alanındaki yapısal değişikliklerin geniş kapsamlı sonuçlara yol açabileceği nedeniyle hafife alınmamalıdır. Bu

durum, hastanelerde bakım hizmetlerine yönelik düzenlemelerin gelişimi için önemlidir.³⁴

Evde bakım hizmetinin yaşlı bireyler açısından olumlu yanları sıralanırken; sevgi dolu bir ortamın varlığı, moralin yüksek oluşu, evde özenle bakılması, yakınlarının yanında olması ve en önemlisi de “güven” unsuruna yapılan vurgu dikkat çekmiştir. Bakım ihtiyacına ve buna bağlı dış yardıma bağımlılığa rağmen yaşlının tanıdık ev ortamında kalmasının mümkün olması, yaşlının esenlik hâline kesin bir katkı sağlar. Evde bakımı desteklemek adına Türkiye’de 2018 yılında nakdî olarak evde bakım yardımı alanların sayısı 500.000’nin üzerine çıkmıştır.³⁵ Maddi yardım, yaşlısına bakım veren aileye ekonomik yönden bir fayda sağlasa da ailenin ve özellikle çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bakım verenlerin sosyal yönden desteklenmesinin gerektiği açıktır.²⁸ Ek olarak, ailenin yaşlısına verdiği bakımın niteliği ve yeterliliği bağlamında, maddi destek, yaşlının uygun bakımı alması için yeterli olmayabilir. Bakım bir haktır; yaşlıların bakım alma hakkının temeli, yaşlıya saygı ve yaşlıyı anlamak felsefesine dayanmaktadır.³³ Modernleşme süreciyle birlikte yaşlılığa ilişkin olumsuz tasvirlerin ve algıların ortaya çıkması, küçük aile yapısı içerisinde geleneksel yaşlılık rollerinin kaybolması, yaşlıların sosyal pozisyonlarının olumsuz yönde değişimi ve yaşlılara saygı olgusunun altının tam olarak doldurulamaması gerçeklerinin gözden kaçırılmaması gerekmektedir.⁸ Kuşaklar arası ilişkiler kavşağında, gerek evde gerek kurumda bakımın çerçevelerinin net bir şekilde ortaya konulması; bakımın, insan onuru merkeze yerleştirilerek planlanması ve bakım verenlerin bu yönde teşvik edilmesi, bakım sorununa yönelik kalıcı ve gerçekçi çözümler üretilmesi açısından gereklidir.

MEVCUT UYGULAMALAR BAĞLAMINDA YAŞLILIKTA BAKIMA MUHTAÇLIĞA İLİŞKİN SORUNLAR

Bakıma muhtaçlık, sosyal devletin en büyük sorunudur.¹⁷ Sosyal devlet; sosyal refahı sağlamak, tüm bireylerin sosyal haklardan eşit şekilde yararlanmasını sağlamak, sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak işlevlerini yüklenmiştir. Temel hak ve özgürlükler kapsamında, tüm bireylerin sağlık hakkı, sosyal güvenlik

hakkı ve eğitim hakkına sahip olmasının yanında, yaşamını sürdürmek için desteğe ihtiyaç duyan yaşlıların, özel durumlarına özgü bakım hakkı, rehabilitasyon hakkı, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma hakkının korunması gerekmektedir.³³ Ülkemizde giderek büyümekte olan bakıma muhtaçlık sorununa yönelik girişimlerde bulunulmuş, ihtiyaç duyan yaşlıların sosyal hakları olan nitelikli bakımı alması adına destekleyici uygulamalar yürürlüğe konulmuş, bakım veren kuruluşlara ilişkin düzenlemeler yapılmış ve bakım verenlerin desteklenmesi sağlanmıştır.

Yaşlının mümkün olduğunca aile ve ev ortamında yaşamını sürdürmesini sağlamak adına, evde sağlık hizmetleri, evde bakım hizmetleri, gündüzlü bakım hizmetleri ve yaşlı aylığı ile engelli evde bakım ücreti sosyal yardımı uygulamaları bulunmakla beraber, büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bakım verenlerin sosyal ve psikolojik yönden desteklenme ve bakım konusunda bilgi ve eğitim ihtiyaçları, bunun yanında evde bakım alan yaşlının sosyal ve psikolojik ihtiyaçları konuları hâlen önemi korumaktadır.^{27,28,32} Mevcut durumda sağlanan tüm desteklere rağmen evde bakılan yaşlının aldığı bakımın niteliğine, yeterliliğine ya da mali desteklere duyulan ihtiyaç nedeniyle yaşlı ile aile arasında bir sömürü düzeninin varlığına ilişkin bilinmezliklerin ortadan kalkması önemlidir.

Evde bakım alması mümkün olmayan yaşlılar için kurumsal bakımın sağlanabileceği kamu kuruluşları ve özel sektör, dernek ya da vakıflara ait kuruluşlar bulunmaktadır. Ülkemizde 63 ilde yaşlı bakım kuruluşu bulunurken, 15’i Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’ndeki iller olmak üzere toplam 18 ilde yaşlı bakım kuruluşu bulunmamaktadır. Bunun yanında, mevcut kurumların doluluk oranları son derece yüksek olduğundan, kurumsal bakıma ihtiyaç duyan yaşlılar sırada beklemek durumunda kalmaktadır. Artan yaşlılık ve bakıma muhtaçlık riski oranlarına istinaden, bakım kurumlarının olmadığı illerde ve bakım kurumlarının yetersiz olduğu illerde kurumların artırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı huzurevi ile yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ücretli olmalarına karşın, indirim veya ücretsiz yararlandırma uygulamaları da mevcuttur.³² Kurumlarda in-

dirimli ve ücretsiz barınma ve bakım alma, maddi yönden sorun yaşayan yaşlılara yönelik bir uygulamadır. Yaşlılığın önemli sorunlarından biri de yoksulluktur.¹⁷ Bu bağlamda, gerek kamuya ait kuruluşlarda gerekse özel, dernek ya da vakıflara ait kuruluşlarda kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanma ücretleri düzenlemeleri ve indirimli ya da ücretsiz yararlanma hakları güncelliğini koruyan bir konudur.

Yaşlıların sağlık durumlarına göre hospis, akut bakım, subakut bakım ve kronik bakım gereksinimleri olabilmektedir. Türkiye’de henüz yeterli sayıda olmayan geriatri üniteleri ya da doğrudan geriatri hastaneleri yaşlılara tıbbi bakım sağlayabilmektedir; bunun yanında Alzheimer ve demans hastalığı olan yaşlılara özel klinik uygulamaları da mevcuttur.³³ Bu tür kuruluşların ve hizmetlerin yaygınlaştırılması, bakım konusunun kurumsal boyutunun zenginleşmesi bakımından önemli bir kazanım sağlayabilmektedir.

SONUÇ

“Yaşlanma aslında suskundur, kendini göstermeye yanaşmaz. Onun suskunluğunu sorularıyla yarmak istemesi ve bunu başarması, insanın olağanüstü kültürel bir randımanıdır.”³⁶ Yaşlanmanın nedenleri, nasıl bir süreç olduğu ve yaşlanmaya müdahale biçimlerinin neler olması gerektiği, gerontolojinin soruları arasındadır.¹⁶ Uzun süre sormayı ihmal ettiğimiz bu sorulara, henüz 2000’li yıllarda cevap aramaya başladık. Medikal alandaki tüm iyi gelişmelere rağmen ileri yaşlarda bakıma muhtaçlık riski artmaktadır. Bu bağlamda, Max Weber’in sosyal gerontologların da paylaştığı önerisi önemlidir: Yaşlanmayı ve yaşlılığı da tüm sosyal olgular gibi “yorumlayarak anlamak, süreç ve etkilerini sebepleriyle açıklamak” gerekir.³⁷ Yaşlılıkla özdeşleştirilmemesi gereken ama yaşlılığın hem mevcut durumda hem de potansiyel olarak gelecekte önemli bir unsuru olan bakıma muhtaçlığın ve nedenlerinin tüm yönleriyle analiz edilerek anlaşılması, bütüncül yorumlanması gerekmektedir. Böylelikle etkin ve doğru bakımın, ihtiyaç duyan tüm bireylere sağlanmasına yönelik hedefler belirlenerek, “nasıl” sorusunun cevabı oluşturulabilir.

İnsanın, binlerce yıldır süregelen uzun yaşam hayalinin gerçekleşmesinin olumlu ve olumsuz sonuçları vardır. Yaşlıların çoğalması, yaşam koşullarında yaratılan iyileşmelerin sonucudur. Ancak ileri yaşlarda giderek daha fazla kişi bakıma muhtaç hâle gelmekte; bu durum, yaşlılar kadar ailelerini de olumsuz etkilemektedir. Kaç yaşında başladığını söyleyemediğimiz yaşlılığı, hastalık ve bakıma muhtaçlık kategorilerine indirgemeden, yaşlanma sürecini iyileştiren girişimler devam etmelidir ama diğer taraftan, bakıma ihtiyacı olan yaşlılar ihmal edilmemelidir. Bunun insani, ahlaki ve dinî anlamlarının yanı sıra medeni, iktisadi ve siyasi anlamları vurgulanmalıdır. Yaşlılığın kaçınılmaz bir süreç olduğu unutulmamalı ve yaşlanmadan kaynaklanan birçok olumsuzluğa karşı bunun temeline inerek, yani “yaşlanacak olanlar” ile başlayarak gerekli önlemler, tedbirler alınmalıdır. Bu önlemler, kamu kuruluşlarının sosyal haklar temelinde ve mevzuatlar çerçevesinde planlayıp yürürlüğe koyacağı, sivil toplum örgütlerinin ve özel sektörün desteği ve iş birliğiyle katkı sağlayacağı uygulamalarla alınmalıdır.

XIX. yüzyılın sonlarına dek, yaşlılık ve yaşlılığa dair sorunlar, birey ve ailesinin çözmesi gereken sorunlar olarak kabul edilirdi ve devlet bu konuda bir yükümlülük üstlenmezdi. Cumhuriyet Dönemi’ne geçişle birlikte devletin ve toplumun karşılıklı sorumluluklarının çerçeveleri belirlendi. Emeklilik yasası, sosyal yardımlar, çeşitli kurum ve kuruluşlar nezdinde yürürlüğe girdi.¹⁷ Bu geçiş, sıfır noktadan yapılan büyük bir sıçrayış gibidir. Ancak demografik dönüşüm, o yıllardan bu yana tüm hızıyla devam etmekte, sosyal ve toplumsal yapıların değişimi hızla sürmekteyken, atılan irili ufaklı adımların yetersiz kalacağı açıkça görülebilen bir gerçektir. Nüfus projeksiyonuna göre nüfus içindeki yaşlı oranı artış göstermekteyken, güncel bilimsel veriler göz önüne alınarak, yeni bir sıçrayışın gerekliliği hepimize göz kırpmaktadır. Yaşlıların bakım dâhil tüm hakları, yürürlükte olan mevzuatta korunmaktadır ve bu haklara yönelik uygulamalar gerçekleştirilmekte, yeni düzenlemeler ve iyileştirmeler yapılmaktadır. Bununla birlikte, ilgili mevzuatın güncellenmesi bakım sisteminin etkin modeller ve sosyal politikalarla yeniden yapılandırılması açıkça gereklidir.³³ Bu yaklaşım, temelde insana verilen değer ve sosyal haklar olmak

üzere çağın gereklilikleri ve demografik gelişmeler dikkate alındığında büyük bir öneme sahiptir.

Bireylerin bakıma muhtaçlık riskine karşı güvence altına alınmasında, bakıma muhtaçlığın gerekli düzenlemelerle sosyal sigorta sistemi içine dâhil edilmesi, bu doğrultuda dünyadaki modeller de dikkate alınarak “sosyal bakım sigortası” uygulamasının değerlendirilmesi etkin bir çözüm olarak görülmektedir.³⁸ Sosyal bakım sigortası, gelişmiş toplumlarda bakıma muhtaçlık sorunu ile başa çıkmada önemli bir basamak olmakla birlikte, sosyal güvenlik sisteminin “beşinci sütunu” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁷

Yaşlıların var olan tüm sosyal hakları, yaşlılığın bütün unsurları ve bakıma muhtaçlık gibi muhtemel getirileriyle birlikte en iyi şekilde yapılandırılmasıyla anlamlı hâle gelmektedir. Yaşlılıkta bakıma muhtaçlık durumuyla karşı karşıya gelen bireyin fiziksel, sosyal ve psikolojik yönden ihtiyacı olan bakımı ve desteği, diğer tüm bireylerle eşit ve insan onuruna yakışan bir şekilde alabileceği bir ortam ve çevrenin sağlanması, bunlara ek olarak, toplumda bakım bilincinin oluşması, bakım modelinin geliştirilmesiyle sağlam temellere oturacaktır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, geride bırakmak üzere olduğumuz 2021 yılında, uzun dönemli bakım modelinin belirlenmesinin önemine yönelik çalışmalar başlattığını duyurmuştur.³⁹

Türkiye yaşlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti 2023 yılında, kuruluşunun 100. yılını dolduracak ve “asırlık” bir ülke olacaktır. Kuruluşundan bu yana çeşitli atılımlarla büyümüş, gelişmiş, “yaşlanmış” Cum-

huriyet’in vatandaşları da yaşlanmakta ve yaşlı nüfus oranı hızla artmaktadır. Artan yaşlı nüfusla birlikte, yaşlılığın ve beraberinde getirdiği bakıma muhtaçlık gibi olguların bir sosyal probleme dönüşmemesi adına, etkin sosyal politikaların hazırlanması ve hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. Yaşı’nı ve asırlık oluşunu, tüm bileşenleri etkin şekilde işleyen bir bakım modeli ve sistemik bir sosyal politika anlayışı ile taçlandırması büyük bir kazanım olacaktır.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: İsmail Tufan; **Tasarım:** Saadet Tiryaki, Murat Doğan; **Denetleme/Danışmanlık:** İsmail Tufan; **Analiz ve/veya Yorum:** Süheyla Sönmez, Ahmet Aytepe, Şule Sidrenur Öztürk; **Kaynak Taraması:** İsmail Tufan, Saadet Tiryaki, Murat Doğan, Süheyla Sönmez, Ahmet Aytepe, Şule Sidrenur Öztürk; **Makalenin Yazımı:** İsmail Tufan, Saadet Tiryaki, Murat Doğan, Süheyla Sönmez, Ahmet Aytepe, Şule Sidrenur Öztürk; **Eleştirel İnceleme:** İsmail Tufan; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** İsmail Tufan.

KAYNAKLAR

- Schenda R. Das Elend der Alten Leute: Informationen zur Sozialgerontologie für die Jüngerer. 1. Aufl. Düsseldorf: Patmos Verlag; 1972.
- Prahl HW, Schroeter K. Soziologie des Alterns. Paderborn, München, Wien, Zürich: Schöningh; 1996.
- Rott C. Demographie des hohen und sehr hohen Alters. In: Kruse A, Martin M, eds. Enzyklopädie der Gerontologie. Altersprozesse in Multidisziplinärer Sicht. 1st ed. Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Verlag Hans Huber; 2004. p.51-65.
- Görres S, Nachtmann J. Alter, Wohnen und Technik-Die Zukunft hat begonnen. Institut für Public Health und Pflegeforschung ipp info. 2010; Ausgabe 08, Winter 2009/2010, 1-2. [\[Link\]](#)
- Tufan İ. Yaşlılıkta Bakıma Muhtaçlık ve Yeni Bir Bakım Kültürü. Sosyal Bakım Sigortası: Demografik Değişimlerin Yarattığı Bir Sorun ve Tartışmaya Açık Bir Konsept. 1. Baskı. Antalya: Geroyay Yayınları; 2006.
- Duyar İ. İnsanda Yaşlılığın evrimi [Evolution of the human senescence]. Turkish Journal of Geriatrics. 2005;8(4):209-14. [\[Link\]](#)
- Türkiye İstatistik Kurumu [İnternet]. İstatistiklerle Yaşlılar, 2020. [Erişim tarihi: 22 Aralık 2021]. Erişim linki: [\[Link\]](#)
- Tufan İ. Gerontolojiye Hazırlık: Perspektifler, Teoriler, Yöntemler Üzerine Ön Bilgi. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayınevi; 2020. p.13-57.
- Türkiye İstatistik Kurumu [İnternet]. Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080. [Erişim tarihi: 22 Aralık 2021]. Erişim linki: [\[Link\]](#)

10. Gürsoy Çuhadar S. Türkiye'de demografik dönüşüm ve aktif yaşlanma ilişkisi: Kocaeli örneği. [Doktora tezi]. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi; 2019. Erişim tarihi: 21 Aralık 2021. Erişim linki: [\[Link\]](#)
11. Türkiye İstatistik Kurumu [İnternet]. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020. [Erişim tarihi: 22 Aralık 2021]. Erişim linki: [\[Link\]](#)
12. Aysan MF. Türkiye'nin demografik dönüşümü ve yeni meydan okumalar. Sunar L, editör. Türkiye'de Toplumsal Değişim. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Yayınevi; 2014. p.67-87.
13. Wahl HW, Tesch-Römer C. Einführende überlegungen zu einer angewandten gerontologie. Wahl HW, Tesch-Römer C, eds. Angewandte Gerontologie in Schlüsselbegriffen. 1. Aufl. Stuttgart: Kohlhammer Verlag; 2000. p.3-11.
14. Tufan İ. Langlebigkeit in der Türkei. Empirische Befunde Gerontologisch Interpretiert. 1st ed. Heidelberg: Springer VS; 2019. [\[Crossref\]](#)
15. Dinkel R. Demographische Alterung: Ein Überblick unter besonderer Berücksichtigung der Mortalitätsentwicklungen. In: Baltes P, Mittelsraß J, eds. Zukunft des Alterns und gesellschaftliche Entwicklung. 1. Aufl. Berlin, New York: Walter de Gruyter; 1992. p.62-94.
16. Jasper BM. Gerontologie: Lehrbuch Altenpflege. 1. Aufl. Hannover: Vincentz Verlag; 2002.
17. Tufan İ. Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayınevi; 2016. p.51-67, 183.
18. Kanowski S. Gesundheit und krankheit im alter. In: Oswald W, Herrmann W, Kanowski S, Lehr U, eds. Gerontologie. Medizinische, Psychische und Sozialwissenschaftliche Grundbegriffe. 2nd ed. Stuttgart, Berlin, Köln: Kohlhammer; 1991. p.227-82.
19. Kocabaş F, Kol E. Almanya ve Türkiye'de karşılaştırmalı olarak bakım hizmetleri: Türkiye'de bakım sigortası kurulmasına yönelik bir öneri [Comparative Study on Care Services in Turkey and Germany: A Proposal for the Care Insurance in Turkey]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2020;20(4):283-310. [\[Crossref\]](#)
20. Ağören V. Bakım sigortası ve Türkiye için model önerisi [Long-term care insurance and proposing a model for Turkey]. Sosyal Güvenlik Dergisi. 2017;12(6):1-26. [\[Link\]](#)
21. Tufan İ. Bakım Tekniklerinin El Kitabı. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayınevi; 2020.
22. Müller CW. Klient als kunde. In: Braun B, Schmidt R, eds. Entwicklung einer lebensweltlichen Pflegekultur. 1. Aufl. Regensburg: Transfer; 1997. p.53-65.
23. Meehan EJ. Praxis des Wissenschaftlichen Denkens. Ein Arbeitsbuch für Studierende. 1. Aufl. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Verlag; 1995.
24. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, 2021. Erişim tarihi: 20 Aralık 2021. Erişim linki: [\[Link\]](#)
25. Backes GM, Clemens W. Lebensphase Alter: Eine Einführung in die Sozialwissenschaftliche Altersforschung. 4th ed. Weinheim, Basel: Beltz/Juventa; 2013.
26. Adak N. Yaşlıların Gayri Resmi Bakıcıları: Kadınlar. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi. 2003;5(2). [\[Link\]](#)
27. Tamer MG. Yaşlı hastalarına bakım veren kadınların deneyimleri ışığında "evde bakım hizmetinin" değerlendirilmesi [An evaluation of "home care services" based on experience female caretakers with their elderly patients]. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD). 2017;26:157-86. [\[Link\]](#)
28. Gelmez ÖSÖ. Ailevileştirilen bakımın kürek mahkûmları: evde bakım uygulaması kapsamında bakım veren kadınların deneyimleri [The convicts of familialized care: experiences of care giver women within the home care practice]. Fe Dergi. 2015;7(2):59-71. [\[Crossref\]](#)
29. Ulusal F, Tiryaki S, Demirdağ FB, Kaleli I, Tufan İ. Yaşlılık sorunları ve çözüm önerileri. Şahin DS, editör. Etik Yönleriyle Yaşlılık ve Yaşlanma. 1. Baskı. Ankara: Ekin Yayınevi; 2020. p.69-91.
30. Akyar I, Dionne-Odom JN, Bakitas MA. Supporting family caregivers of Turkish elders: a systematic review. Journal of Hospice & Palliative Nursing. 2016;18(3):256-67. [\[Crossref\]](#)
31. Urfaloğlu F, Altaş D, Yıldırım İ. İstanbul'da Yaşlı Nüfusun Demografik Yapısı ve Yaşlılık Algısı Araştırması. İstanbul: İBB Basımevi; 2008.
32. Karakuş B. Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler ile Bu Hizmetlere İlişkin Kurumsal Yapı ve Mevzuat: Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Yaşlılara Yönelik Hizmetleri. Yanardağ U, Yanardağ MZ, editörler. Yaşlılık ve Sosyal Hizmet. Ankara: Nika Yayınevi; 2019. p.263-303.
33. Karaca, NG. Uluslararası ilke ve standartlar bağlamında yaşlı hakları ve sosyal hizmet uygulamaları [Elderly rights and social service practices in the context of international principles and standard]. SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi. 2019;9(2):255-74. [\[Crossref\]](#)
34. Schaeffer D, Wingenfeld K. Pfliegerische versorgung alter menschen. Kruse A, Mike M, eds. Enzyklopädie der Gerontologie. Altersprozesse in Multidisziplinärer Sicht. 1st ed. Bern, Göttingen, Toronto, Seattle: Huber; 2004. p.477-90.
35. Yıldızalp M. Evde bakım yardımı alanların sayısı 500 bini geçti. Anadolu Ajansı. 27 Mayıs 2018. [\[Link\]](#)
36. Wahl HW, Heyl V. Gerontologie: Einführung und Geschichte. 1st ed. Stuttgart: Kohlhammer; 2004. p.119.
37. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. 5th ed. Tübingen: Mohr Verlag; 1976 [1921].
38. Kocakoç N. Türk hukukunda yaşlı hakları [Yüksek lisans tezi]. İzmir: İzmir Üniversitesi; 2015. Erişim tarihi: 22 Mart 2022. Erişim linki: [\[Link\]](#)
39. Çalık Göçümlü B. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 'bakım sigortası' modelini masaya yatırdı. Anadolu Ajansı. 12 Şubat 2021. [\[Link\]](#)